

## УСТАВНОПРАВНИ АСПЕКТ ЗАШТИТЕ ПОТРОШАЧА: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА И СЛУЧАЈ СРБИЈЕ\*\*

DOI: 10.5937/zrpfno-58869

UDK: 342.4:366.542](4:497.11)

UDK: 346.548:340.5

Оригинални научни рад

Примљен: 15.05.2025.

Исправљен: 23.07.2025.

Прихваћен: 05.08.2025.

**Апстракт:** У последњих неколико деценија је знатно порасла свест о правима потрошача, а потрошачко право је постало веома динамична област права. Тако је заштита потрошача нашла место у уставима различитих држава. У првом делу рада аутор даје приказ уставних норми о заштити потрошача у неколико европских устава, посвећујући пажњу не само садржини тих одредби, већ и њиховом месту у уставној систематици. У другом делу рада аутор указује на дилему да ли права потрошача представљају људска права или је реч превасходно о програмским начелима. У истом делу аутор указује и на повезаност између заштите потрошача и других института уставног права. Напошетку аутор посвећује пажњу чл. 90 Устава Републике Србије, који нормира заштиту потрошача. При томе је уставна норма стављена у контекст реакције државе на бојкот трговинских ланаца који је у Републици Србији организован почетком 2025. године.

**Кључне речи:** права потрошача, економска и социјална права, економско уређење, уставно право.

---

\* Демонстратор, докторанд, Правни факултет Универзитета у Нишу, имејл: aleksa@prafak.ni.ac.rs, ORCID 0009-0003-9414-1890

\*\* Аутор је стипендиста Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

## 1. Увод

Заштита потрошача је последњих деценија привукла велику пажњу стручне јавности. Због различитих опасности, чији се број још више повећао електронском трговином и пружањем дигиталних услуга, држава је морала да делује како би заштитила потрошаче, а право потрошача је постало веома динамична област права. Имајући у виду да се односи између трговаца и потрошача одвијају на слободном тржишту, поставља се питање границе до које држава може да иде ради заштите интереса потрошача као економски слабије стране у тржишним односима. Стога је корисна напомена да демократска и социјална правна држава не елиминише улогу грађанина као појединца активног у конкурентској тржишној економији, већ себи даје задатак да исправи ситуације друштвене неједнакости (Де Верготини, 2015: 376).

У литератури се као први пример подизања свести о правима потрошача као основним правима наводи говор који је Џон Ф. Кенеди упутио Конгресу 1962. године, а у коме је истакао четири основна права потрошача. Премда није имао утицај на Устав САД, тај говор је скренуо пажњу на ову проблематику (Kingsiepp, 2012: 49; Laurence Defosse, 2017: 62; Rodrigues de Melo, 2020: 4–5). На међународном – универзалном нивоу, заштитом потрошача се баве Смернице Уједињених нација за заштиту потрошача из 1985. године, које су ревидиране 1999. и 2015. године.<sup>1</sup> На нивоу Европске уније, Повељом о основним правима је регулисана заштита потрошача, кратком формулацијом да политике Уније обезбеђују висок ниво заштите потрошача.<sup>2</sup>

Питање заштите потрошача је последњих деценија нашло место у већем броју устава у свету. Инерактивна мапа заштите потрошача доступна на интернет страни Конференције УН о трговини и развоју показује да, од 110 држава које су пружиле одговор, њих 59 у свом највишем правном акту имају одредбу о заштити потрошача.<sup>3</sup> Занимљиво је да у ту групу спада велики број јужноамеричких држава. Морамо напоменути да по предмету заштите, ова права несумњиво спадају у економска права. Међутим, класична економска и социјална права су конституционализована у периоду након Првог светског рата, па спадају у права друге генерације.

1 Видети: United Nations Guidelines for Consumer Protection. Преузето 07. 05. 2025. [https://unctad.org/system/files/official-document/ditccplpmisc2016d1\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/ditccplpmisc2016d1_en.pdf).

2 Чл. 38 Повеље Европске уније о основним правима, *Official Journal of the European Union*, С 202, 7 June 2016. Гајин (2012: 140) наводи да „Европска унија није могла да остане по страни од људских права и то пре свега у оним областима које су везане за привредну делатност“, укључујући и заштиту потрошача.

3 UNCTAD. *World consumer protection map*. Преузето 07. 05. 2025. <https://unctad.org/topic/competition-and-consumer-protection/consumer-protection-map>.

Права потрошача су као људска права у појединим уставима препозната, хронолошки гледано, касније, због чега спадају у права треће генерације (права солидарности)<sup>4</sup>, која су настала након Другог светског рата као „одговор на потребе обезбеђивања услова за друштвени напредак и развој, економски и културни раст“ (Кијевчанин, 2023: 303).

У овом раду ћемо најпре дати преглед компаративних одредби о заштити потрошача у одабраним европским уставима. Након тога ћемо са теоријског аспекта размотрити проблем који се често поставља у вези са правима потрошача – да ли су то људска права у правом смислу речи. У истом одељку ћемо указати на друге уставноправне институте који су повезани са заштитом потрошача. Коначно, приказаћемо и одредбе о заштити потрошача у Уставу Републике Србије, с освртом на случај (не)поступања државе у вези са бојкотом великих трговинских ланаца почетком 2025. године.

## **2. Компаративни примери уставних одредби о заштити потрошача**

Поједини устави који регулишу заштиту потрошача приступају овој проблематици различито, како у садржинском смислу, тако и у погледу одређивања њиховог положаја у уставној систематици.

Неки устави садрже само једну једноставну норму о заштити потрошача. Устав Републике Литваније из 1992. године, у делу под називом „Национална економија и рад“, чије одредбе представљају комбинацију економских и неких социјалних права грађана и норми о економском уређењу, једноставно предвиђа да држава штити интересе потрошача.<sup>5</sup> Основни закон Мађарске из 2011. године предвиђа да ће Мађарска обезбедити услове за фер тржишну конкуренцију, да ће се борити против било какве злоупотребе доминантног положаја и да ће бранити права потрошача.<sup>6</sup> Уставом Републике Бугарске из 1991. године је прописано да се законом установљавају и гарантују свим грађанима и правним лицима једнаки правни услови за економску делатност, спречавањем злоупотребе монопола, нелојалне конкуренције и заштитом

4 Упор. Rodrigues de Melo, 2020: 21.

5 Чл. 46, ст. 5 Устава Републике Литваније. Constitution of the Republic of Lithuania. Преузето 04. 03. 2025. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvvpvg&documentId=TAIS.211295&category=TAD>.

6 Чл. М, ст. 2 Основног закона Мађарске. The Fundamental Law of Hungary. Преузето 04. 03. 2025. <https://www.parlament.hu/documents/125505/138409/Fundamental+law/73811993-c377-428d-9808-ee03d6fb8178>.

потрошача.<sup>7</sup> За разлику од Устава Литваније, устави Мађарске и Бугарске чак не садрже ни самосталан члан о заштити потрошача, већ у истом члану прописују више економских програмских начела. Сличност између устава Бугарске и Мађарске је и у томе што норме о заштити потрошача смештају у опште уставне принципе. Разлог томе је тај што ова два устава не садрже посебну главу о економском уређењу, али нису сместили ове одредбе у део о људским правима, па су их инкорпорирали у базична уставна начела заједно са још неким принципима економског уређења.

Са друге стране имамо уставе који се нешто детаљније баве заштитом потрошача. Устав Црне Горе из 2007. године предвиђа да држава штити потрошача и да су забрањене радње којима се нарушава здравље, безбедност и приватност потрошача.<sup>8</sup> Уставом Украјине из 1996. године је зајемчено да држава штити права потрошача, врши контролу квалитета и безбедности производа и свих врста услуга и радова и промовише активности јавних организација за заштиту потрошача.<sup>9</sup> Од значаја је и одредба према којој се свакоме гарантује право на слободан приступ информацијама о стању животне средине, *квалитету прехранбених производа и предмета за домаћинство (нагласио аутор)*, као и право на ширење таквих информација, при чему нико не може чувати такве информације тајним.<sup>10</sup>

Устав Пољске из 1997. године, регулишући заштиту потрошача као људско право, предвиђа да јавне власти штите потрошаче, кориснике, најамнике или закупце од активности које угрожавају њихово здравље, приватност и безбедност, као и од непоштених тржишних пракси, док ће обим такве заштите бити утврђен законом.<sup>11</sup> Према Уставу, ово право спада у групу права која се остварују уз ограничења одређена законом.<sup>12</sup> Уставни суд Пољске је више пута имао прилику да разматра уставну норму о заштити потрошача. У литератури (Jagielska, Jagielski, 2012: 341–343) се наводи како је Уставни суд Пољске истакао да чл. 76 Устава Пољске не ствара директно лично утуживо право, већ служи као посредан начин заштите потрошача, инструмент за стварање и примену права. Он ствара

7 Чл. 19, ст. 2 Устава Републике Бугарске. Конституција на Република Българија. Преузето 04. 03. 2025. <https://www.parliament.bg/bg/const>.

8 Чл. 70 Устава Црне Горе. Ustav Crne Gore, *Sl. list Crne Gore*, br. 1/2007 i 38/2013. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/ustav-crne-gore.html>.

9 Чл. 42, ст. 4 Устава Украјине. Constitution of Ukraine. Преузето 17. 04. 2025. [https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/45425/UKR-45425%20\(EN\).pdf](https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/45425/UKR-45425%20(EN).pdf).

10 Чл. 50, ст. 2 Устава Украјине.

11 Чл. 76 Устава Републике Пољске. The Constitution of the Republic of Poland. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>.

12 Чл. 81 Устава Републике Пољске.

обавезу за законодавца да регулише ово питање, у чему законодавац није потпуно слободан, а Уставни суд може да оцењује да ли су усвојене мере сразмерне циљевима заштите потрошача. Са друге стране, овај члан може да има улогу у тумачењу права од стране правосуђа. Уставни суд се бавио и појмом потрошача, скренувши пажњу на то да се термини потрошач, корисник и купац из уставне норме не могу тумачити у њиховом грађанскоправном смислу због аутономне природе уставних појмова. Значајно је и резонување овог суда да јавне власти морају пружити минималне законске гаранције за све субјекте, а посебно физичка лица, која су (не само у економском смислу) слабија страна у тржишним односима наспрам професионалаца (Buřajewski, 2014: 29).

Устав Швајцарске Конфедерације из 1999. године регулише више питања у вези са заштитом потрошача. Најпре је предвиђено да Конфедерација предузима мере за заштиту потрошача. Потом је посебна пажња посвећена организацијама за заштиту потрошача, наводећи да се законом уставновљавају правна средства расположива овим организацијама, те да ове организације имају иста права која су федералним законима о нелојалној конкуренцији гарантована професионалним и трговачким удружењима. Посебна одредба је посвећена и начину решавања потрошачких спорова – кантони обезбеђују поступак мирења или једноставан и брз судски поступак за захтеве до одређеног износа, а Савезно веће одређује тај износ.<sup>13</sup> Истаћи ћемо и одредбу која спада у домен социјалне сигурности, а која је од значаја за положај потрошача и потрошачке цене. Наиме, један од принципа којих се Конфедерација придржава приликом доношења прописа о старосном, породичном и инвалидском осигурању је да пензије морају, као минимум, бити прилагођене према трендовима цена.<sup>14</sup>

Према Уставу Шпаније из 1978. године, јавне власти гарантују заштиту потрошача и корисника и свим ефикасним мерама штите њихову безбедност, здравље и легитимне финансијске интересе. Јавне власти предузимају расположиве мере ради информисања и едукације потрошача и корисника, подстичу њихове организације, и треба да

13 Чл. 97 Федералног устава Швајцарске Конфедерације. Federal Constitution of the Swiss Confederation. Преузето 17.04.2025. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>.

14 Чл. 112, ст. 2 тач. д Федералног устава Швајцарске Конфедерације. Швајцарски Устав садржи и неке одредбе које су посредно везане за положај потрошача у одређеним областима. Тако је предвиђено да се трошкови јавног превоза до одговарајуће мере покривају кроз цене које плаћају корисници (чл. 81а, ст. 2), као и да Конфедерација обезбеђује у свим регионима пружање адекватних, универзалних поштанских и телекомуникационих услуга по разумним ценама, по стопама које су фиксне у складу са стандардним принципима (чл. 92, ст. 2).

обезбеде саслушање таквих организација у свим питањима која погађају њихове чланове, под условима утврђеним законом. Према оквиру постављеном овим одредбама, законом се регулишу домаћа трговина и систем лиценцирања комерцијалних производа.<sup>15</sup>

Од поређених устава, Устав Португала из 1976. године садржи најшири спектар норми које се тичу заштите потрошача. Овај Устав гарантује права потрошача као људска права у глави о економским правима и дужностима, а поред тога успоставља и дужност заштите потрошача у глави о општим принципима економског уређења. Заштита потрошача је утврђена као један од циљева трговинске политике државе.<sup>16</sup> Слично томе, међу приоритетним дужностима државе у економској и социјалној сфери се налази и обезбеђивање заштите права потрошача и њихових интереса.<sup>17</sup> У оквиру одељка о економским правима и дужностима, потрошачима се гарантују права на добар квалитет добара и услуга, обуку и информисање, заштиту здравља, безбедности и економских интереса, као и право на надокнаду штете. Посебно су регулисани оглашавање и положај организација за заштиту потрошача. Оглашавање је ограничено законом, а забрањују се сви видови прикривеног, посредног или преварног оглашавања. Потрошачка удружења и потрошачке задруге имају право, у складу са законом, на помоћ од државе и да буду консултовани у вези са питањима заштите потрошача, те им је призната процесна легитимација за одбрану њихових чланова или колективних или општих интереса.<sup>18</sup> Занимљиво је како је на уставном нивоу организацијама за заштиту потрошача гарантована процесна легитимација, тако да могу да заступају своје чланове у индивидуалним потрошачким споровима, али и да воде одговарајуће поступке ради заштите ширих интереса потрошача. Стога је могуће подићи популарну тужбу (*actio popularis*) у вези са заштитом потрошача. Ово је потврђено у оквиру уставног права на петицију и популарну тужбу – свакоме је гарантовано право на популарну тужбу, лично или преко одговарајућег удружења грађана, између осталог и у области права потрошача.<sup>19</sup>

Дакле, иако су права потрошача на различите начине регулисана у поређеним уставима, јасно је да је „укључивање права потрошача у

15 Чл. 51 Устава Шпаније. The Spanish Constitution. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/normativa/normativa/constitucioningles.pdf>.

16 Чл. 99, тач. е Устава Португалије. Constitution of the Portugese Republic. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>.

17 Чл. 81, тач. и Устава Португалије.

18 Чл. 60 Устава Португалије.

19 Чл. 52, ст. 3, тач. а Устава Португалије.

устав снажна индиција њихове улоге као важних социјалних права“ (Kingsiepp, 2012: 54). Смештањем одредбе о заштити потрошача у одељак о економском уређењу, устав препознаје потрошаче као актере на тржишту роба и услуга, стога се потрошачи не посматрају као грађани већ као учесници у економским кретањима. Међутим, потрошачи су слабија страна у тржишним односима, због чега им је потребна заштита. Са друге стране, гарантовањем права потрошача у делу о људским правима и слободама, заштита потрошача представља посебно људско право, па делује да је у случају кршења права могуће посегнути за свим видовима уставне заштите људских права. Уз то, овакав приступ омогућава и да се на права потрошача примењују сва општа уставна начела уживања људских права.

### **3. Проблем права потрошача као људских права и њихов однос са другим уставноправним институтима**

Један од честих проблема на који аутори упућују у вези са односом између заштите потрошача и уставног права или права људских права, јесте дилема да ли права потрошача представљају људска права – чак и онда када су уставом регулисана као људска права. Разматрајући овај проблем, Deutch (1994: 551–554) истиче сличности ових права са класичним људским правима. Права потрошача су индивидуална права јер је свака особа повремено потрошач, па се чак и продавац јавља као потрошач онда када прибавља добра и услуге за личне потребе. Овим правима се успоставља заштита индивидуалног потрошача наспрам великих пословних организација, картела, монопола и мултинационалних компанија, које могу да наметну вољу потрошачима по принципу „узми или остави“. Тако права потрошача спречавају злоупотребу моћи, те су слична осталим економским правима. Разматрајући пример португалског Устава, исти аутор наводи да смештање права потрошача у исти одељак осталим економским правима обезбеђује статус ових права као економских људских права (Deutch, 1994: 576). Међутим, важно је истакнути и потребу заштите потрошача не само од великих компанија, већ и од државе, која пружа јавне услуге преко јавних предузећа, стога се заштита мора пружити и онда када се држава јавља као пружалац услуга (Rodrigues de Melo, 2020: 23).

Са друге стране, неки аутори сматрају да права потрошача не могу бити људска права у класичном смислу. Права потрошача су законом предвиђена као посебна права чији је обим релативно јасан, те кршење или игнорисање ових права обично није праћено тешким последицама као кад је реч о класичним људским правима (Kingsiepp, 2012: 58). Третирање



заштите потрошача као људских права или основних права није од већег значаја, јер се са аспекта уставне теорије ради о уставним принципима или програмским нормама. Међутим, управо добијањем статуса људског права у неким уставима, било је могуће ради заштите права потрошача применити принципе сразмерности и суштине зајемченог права (Jagielska, Jagielski, 2012: 346–347). Истиче се и аргумент да се овде не ради о новом концепту, јер трговина постоји од давнина, а упркос глобализацији, промене нису толико радикалне да би заштита потрошача била регулисана као основно право (Laurence Defossez, 2017: 65).

Независно од приступа, уставне норме о заштити потрошача имају првенствено програмски карактер, те указују на то да ће се држава трудити да заштити потрошаче. Ако је заштита потрошача регулисана у делу о економском уређењу или у начелима устава, то је свакако једна смерница за поступање државе. Ако је заштита потрошача гарантована као људско право, она опет има програмски карактер, као и друга економска и социјална права, те је задатак државе да у што већој мери омогући остварење ових права.

Можемо напоменути да у ширем смислу постоје друге одредбе устава које имају значај за заштиту потрошача. Овде пре свега мислимо на одређена људска права и слободе која су од значаја за остваривање и заштиту права потрошача. Тако су слобода удруживања, слобода говора<sup>20</sup> и право на петицију од значаја за оснивање и деловање организација за заштиту потрошача. У једној класификацији удружења, организације за заштиту потрошача су сврстане у категорију удружења у области економије и радних односа, заједно са удружењима послодаваца, запослених, произвођача, професионалним удружењима и економским лобистичким групама (Preuß 2012: 959). За заштиту потрошача је од значаја и право на обавештеност (доступност информација од јавног значаја) и оно се односи на сва питања која могу да угрозе здравље, безбедност, приватност и друге интересе потрошача. Дигитализација је и у овој области довела у опасност право на приватност и заштиту података о личности, па се тако упућује на дебате, између осталог, у вези са опасностима употребе потрошачких картица поверења, осетљивих

20 У вези са слободом говора је важно указати на појаву SLAPP тужби (SLAPP – Strategic Lawsuit Against Public Participation – стратешке тужбе против учешћа јавности) против потрошача и организација за заштиту потрошача. Иако се најчешће перципирају као тужбе усмерене против медија, оне се могу јавити и у овој области, када су усмерене према онима који критикују квалитет производа, услуга или некоректну пословну праксу привредних субјеката. Lott (2004) се у свом извештају бавила SLAPP тужбама, наводећи и примере из праксе.



података потрошача и безбедности пословних база података (Espisnosa, 2012: 974).<sup>21</sup>

У последње време се теоријски развија концепт четврте генерације људских права. Ради се о правима која су повезана са дигиталним технологијама (проистичу из коришћења дигиталних услуга, употребе вештачке интелигенције и сл.) и био-инжењерингом. Права потрошача се могу посматрати и у контексту ових људских права јер се потрошачи јављају као корисници дигиталних услуга. Измене прописа о заштити личних података, дигиталним услугама и вештачкој интелигенцији нису вршене кроз перспективу људских права, него из угла потрошача који користе такве услуге, но стварањем нове генерације људских права треба да се повуку црвене линије које не могу бити пређене технолошко-научним развојем, који је вођен интересом профита (Bagroni, 2024: 5). Стога, ако се права потрошача схвате као људска права, на њих се могу применити савремене концепције о корпоративној одговорности за поштовање људских права (више: Настић, 2021: 245–246). Опасност од кршења људских права овде не долази доминантно од државе, већ од приватних привредних субјеката, као што су велике мултинационалне компаније које пружају дигиталне услуге.

Поред области људских права, опште уставне одредбе о економском уређењу, попут успостављања тржишне привреде, забране злоупотребе монополског положаја на тржишту и сл. су повезане са заштитом потрошача јер је постојање избора у тржишној утакмици корисно за грађане. Добробит потрошача је један од циљева правног поретка, што се остварује кроз неометани процес конкуренције, а по потреби и посебним мерама заштите потрошача (Zäch, Künzler, 2010: 71).

Можемо навести и конкретне примере других норми које су у ширем смислу значајне за заштиту потрошача. Тако Устав Чешке Републике из 1993. године предвиђа да је одржавање стабилности цена главни

---

21 Посредан значај за заштиту потрошача имају и одредбе међународних уговора о људским правима, на шта упућују неки аутори (Kingsiepp, 2012: 50; Deutch, 1994: 559–564; Laurence Defossez, 2017: 65). Тако је делом одредбе из чл. 25, ст. 1 Опште декларације о правима човека (1948) предвиђено да свако има право на животни стандард који обезбеђује здравље и благостање, његово и његове породице, укључујући храну, одећу, стан и лекарску негу и потребне социјалне службе. Слично, чл. 11, ст. 1 Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима (1966) признаје сваком лицу право на животни стандард довољан за њега самог и његову породицу, убрајајући ту и довољну храну, одећу и смештај, као и стално побољшање његових услова живота. Ове одредбе се једним делом могу остварити успешном применом прописа о заштити потрошача. Поред тога, указује се и на везу између права потрошача и права на живот и физички интегритет, јер се правима потрошача штите здравље и безбедност потрошача.

циљ делатности Чешке народне банке.<sup>22</sup> Устав Републике Хрватске из 1990. године, приликом одређивања надлежности локалне самоуправе, предвиђа да јединице локалне самоуправе обављају послове из локалног делокруга којима се остварују потребе грађана, а нарочито послове који се односе на, између осталог, заштиту потрошача.<sup>23</sup>

Као што друге уставне норме могу бити од значаја за права потрошача, тако заштита потрошача може имати утицај на неке институте уставног права. Пајванчић (2018: 445) истиче да „уставне одредбе о заштити потрошача представљају својеврсне, уставом прописане границе у оквирима којих се гарантује слобода предузетништва“. На пример, један од разлога за ограничење слободе предузетништва може бити заштита здравља људи, тј. потрошача.

На крају ћемо указати на то да један од механизма заштите људских права јесте обраћање омбудсману, а у неким државама постоје омбудсмани специјализовани за заштиту потрошача. Овакве институције у се појавиле 70-их година прошлог века у скандинавским земљама. Тако у Данској од 1975. године постоји Омбудсман за потрошаче (*Forbrugerombudsmanden*), чији је правни положај данас уређен Законом о маркетиншким праксама из 2017. године. Омбудсман за потрошаче се стара о примени тог, али и других закона из ове области. Њега именује министар за пословање и економски раст, по правилу на период од шест година.<sup>24</sup>

#### **4. Случај Србије: уставна норма о заштити потрошача наспрам реакције државе на бојкот трговинских ланаца**

Устав Републике Србије из 2006. године спада у ред оних устава који садрже одредбе о заштити потрошача. Овом питању је посвећен чл. 90 Устава. Овај члан се налази у трећем делу Устава, који је се бави економским уређењем и јавним финансијама. Дакле, наш уставотворац се определио да ово питање регулише у склопу основних норми о економском поретку државе.

22 Чл. 98 Устава Чешке Републике. Constitution of the Czech Republic. Преузето 05. 03. 2025. [https://www.usoud.cz/fileadmin/user\\_upload/ustavni\\_soud\\_www/Pravni\\_uprava/AJ/Ustava\\_EN\\_ve\\_zneni\\_zak\\_c.\\_98-2013.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Ustava_EN_ve_zneni_zak_c._98-2013.pdf).

23 Чл. 129а, ст. 1 Устава Републике Хрватске. Ustav Republike Hrvatske, 1990. NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14. Преузето 05. 03. 2025. <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>.

24 Видети део 7 данског Закона о маркетиншким праксама. The Marketing Practices Act. Преузето 07. 05. 2025. <https://forbrugerombudsmanden.dk/media/14553/markedsoeringsloven-lbkg-2013.pdf>.

Устав најпре налаже да Република Србија штити потрошаче.<sup>25</sup> Симовић (2021: 137) запажа да је ова норма начелног карактера, те да њоме није дефинисана садржина права потрошача, нити обавеза државе да законом обезбеди заштиту потрошача. Устав потом установљава једну изричиту забрану: посебно су забрањене радње усмерене против здравља, безбедности и приватности потрошача, као и све нечасне радње на тржишту. Међутим, поред тога што нису одређени облици и садржај заштите потрошача, Пајванчић (2009: 111) примећује да Устав не утврђује ни санкције за кршење наведене уставне забране.

На овом месту ћемо се посветити једном актуелном питању које нас је навело да размислимо о томе да ли држава ефективно штити потрошаче и поступа у складу са чл. 90 Устава.

Комисија за заштиту конкуренције је против четири привредна друштва – велика трговинска ланца, покренула поступак испитивања повреде конкуренције, до које повреде је дошло у виду закључивања рестриктивног споразума.<sup>26</sup> Из закључака које је Комисија изнела у образложењу,<sup>27</sup> проистиче да су трговински ланци продавали производе по истим ценама, иако су их набављали под различитим условима, као и да су трговачке марже повећаване више од стопе инфлације. На тај начин су финалне цене производа прекомерно повећаване, што је довело до значајног увећања пословне добити трговинских ланаца, а до смањења куповне моћи потрошача. Почетком 2025. године, организације за заштиту потрошача у државама бивше Југославије су позвале на бојкот куповине у великим трговинским ланцима због учесталог повећања цена. У Србији су грађани су били позвани да не купују у четири велика трговинска ланца против којих је Комисија покренула поступак, као и у још једном трговинском ланцу.

Држава није реаговала на ове околности и на потрошачки бојкот као вид друштвеног притиска, те нису предузете никакве конкретне мере

25 Чл. 90, ст. 1 Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, 115/2021.

26 Закључак Комисије за заштиту конкуренције број 4/0-01-865/2024-1 од 10. октобра 2024. године. Преузето 26. 03. 2025. <https://kzk.gov.rs/kzk/wp-content/uploads/2024/10/Zakljucak-o-pokretanju-postupka-trgovinski-lanci.pdf>.

27 У образложењу Закључка о покретању поступка објашњен је начин на који су прикупљени подаци о стању на тржишту, а из којих је Комисија извела неколико закључака из којих проистиче крајњи закључак Комисије да постоји одсуство међусобног конкурентског притиска између четири обухваћена трговинска ланца, што је нарочито утврђено на основу тога што је код њих у потпуности изостала ценовна конкуренција.

управљене на заштиту потрошача.<sup>28</sup> Делује да држави одговарају високе цене јер је онда већи износ буџетских прихода убраних кроз порез на додату вредност. Међутим, недостатак реакције државе је нејасан када се узму у обзир подаци о куповној моћи становништва и потрошачкој корпи. Поређењем података за више година уназад (Министарство унутрашње и спољне трговине, 2025) се једноставно може утврдити да је просечна нето зарада константно мања од просечне потрошачке корпе. Просечна нето зарада је тек у децембру 2024. године и у јануару 2025. године била нешто већа од просечне потрошачке корпе. У истом документу су доступни подаци и о висини минималне потрошачке корпе, а ако се они упореде са подацима о висини минималне зараде,<sup>29</sup> долази се до закључка који је сличан пређашњем – минимална зарада је упорно (све до јануара 2025. године) била мања од минималне потрошачке корпе.

Стављајући овај актуелни проблем у контекст уставне норме о заштити потрошача, описано поступање трговинских ланаца, ако је заиста постојало, представља једну нечасну радњу на тржишту. Сам појам „нечасна радња на тржишту“ је правни стандард, чију садржину је потребно „испунити“ у конкретном случају. Овде се несумњиво ради о нечасној радњи на тржишту јер су цене повећаване неоправдано, а то је за последицу имало смањење куповне моћи становништва, што директно погађа животни стандард грађана, а посебно угрожене категорије. Подсетићемо на чл. 1 Устава којим је Република Србија одређена као држава заснована на, између осталог, социјалној правди. Овај принцип подразумева да су државне институције „усмерене ка остваривању социјалне сигурности и пристојног квалитета живота достојног човека“ (Настић, 2021: 39).

<sup>28</sup> Привредна комора Србије, као организација која сарађује са законодавном и извршном влашћу и другим органима, се огласила, делећи забринутост грађана због вишегодишњег кретања цена чиме је грађанима нарушен животни стандард, а привреда оптерећена трошковима, указујући и на то да се проблем не може решити без координисане активности државе и свих учесника у производно-прометном ланцу (Привредна комора Србије, 2025). Са друге стране, Пореска управа је била веома неажурна у објављивању података о ефектима бојкота – 04. 02. 2025. године објавила је податке о укупном броју издатих рачуна на дан бојкота (31. 01. 2025. године), уз поређење са 16. и 30. јануаром 2025. године (Пореска управа, 2025а). На замерку јавности да су важни и подаци о укупном оствареном промету, а не само о броју издатих рачуна, Пореска управа је 05. 02. 2025. године издала допунско саопштење (Пореска управа, 2025б) и о тим околностима. Подаци о ефекту петодневног бојкота (10-14. 02. 2025. године) никада нису објављени на сајту Пореске управе.

<sup>29</sup> Параграф. *Минимална зарада у Републици Србији*. Преузето 08. 05. 2025. [https://www.paragraf.rs/statistika/arhiva-minimalna\\_zarada.html](https://www.paragraf.rs/statistika/arhiva-minimalna_zarada.html).

Дакле, случај бојкота трговинских ланаца због високих цена представља пример у коме држава мора да делује проактивно, како би у складу са чл. 90 Устава заштитила потрошаче од ове нечасне радње на тржишту. Посебно је важна околност да је теза о неоправданом повећању цена потекла од Комисије за заштиту конкуренције, која представља независно контролно тело. То је јасан показатељ држави да постоји потреба за делањем како би се у пракси остварила уставна норма да држава штити потрошаче. При томе, постоји више институционалних механизма за поступање, као што су одржавање састанака извршне власти и представника удружења потрошача и представника трговаца, одржавање јавног слушања пред надлежним скупштинским одбором, поступање од стране тржишне инспекције, а резултат свакако треба да буде нормативна активност државе – прописивање конкретних мера (законом или подзаконским актима) којима се потрошачи штите. Поред тога, улога државе је и да континуирано прати положај потрошача и правовремено реагује ради њихове заштите. Истовремено, држава мора пратити и поступање учесника на тржишту, јер ценовни поремећаји могу да се јаве управо услед нарушавања конкуренције на тржишту, а сви акти којима се противно закону ограничава слободна конкуренција су Уставом забрањени.<sup>30</sup>

Предузимање конкретних мера од стране државе можемо видети на примеру Хрватске. Под притиском потрошачког бојкота, Влада је након састанка са представницима трговинских ланаца и произвођача донела Одлуку о изравним мјерама контроле цијена одређених производа и одређених категорија производа у трговини на мало, којом су ограничене цене неколико десетина производа.<sup>31</sup> Бојкот је настављен па је Хрватски сабор усвојио Закон о изнимним мјерама контроле цијена. Законом је утврђено укупно седам мера,<sup>32</sup> при чему су посебну пажњу привукле обавеза трговаца да на својим интернет страницама објављују и у реалном

30 Чл. 84, ст. 2 Устава Републике Србије. Више: Симовић, 2021: 129–130.

31 *Odluka o izravnim mjerama kontrole cijena određenih proizvoda i određenih kategorija proizvoda u trgovini na malo*, *NN* 17/2025. Преузето 08. 05. 2025. [https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025\\_02\\_17\\_166.html](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025_02_17_166.html).

32 Реч је о следећим мерама: 1) одређивање највиших цена, 2) враћање цена на одређену висину, 3) пријава важећих ценовника односно тарифа, 4) објављивање важећих ценовника на интернет станицама трговца, 5) прибављање претходне сагласности на цене, при чему се цене не могу утврђивати ни мењати без претходне сагласности, 6) обавезно редовно или периодично достављање података о ценама, 7) обавезно истицање додатне цене која је била примењива у претходном раздобљу (чл. 6 Закона о изнимним мјерама контроле цијена – *Zakon o iznimnim mjerama kontrole cijena*, *NN* 40/2025. Преузето 08. 05. 2025. [https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025\\_03\\_40\\_540.html](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025_03_40_540.html)).

времену ажурирају податке о тренутним ценама производа, као и мера обавезног истицања цене која је важила у претходном периоду, а која треба да омогући потрошачима да прате раст цена.

## 5. Закључна разматрања

Права потрошача су постала веома значајна област савременог права. Бити потрошач је наша свакодневница. Увидевши значај овог питања, неки уставни су регулисали питање заштите потрошача. Видели смо да компаративни примери из европске уставности пружају садржински веома различите приступе уставном регулисању права потрошача. Међутим, највећа дилема се односи на правну природу ових права, тј. да ли су то људска права у правом смислу речи или заправо имају програмски карактер. По нашем мишљењу, уставне норме о заштити (правима) потрошача имају превасходно програмски карактер и налажу држави да заштити потрошаче и омогући остварење њихових права у што већој мери. У сваком случају, много је важније да држава у пракси штити права потрошача.

Када је реч о праву Србије, Устав Републике Србије садржи две веома опште норме о заштити потрошача – да држава штити потрошаче и да су посебно забрањене радње усмерене против здравља, безбедности и приватности потрошача, као и све нечасне радње на тржишту. Бојкот трговинских ланаца, узрокован незадовољством у вези са куповном моћи грађана, био је прилика да држава покаже истинску вољу да заштити потрошаче. Уз изражене сумње да су трговински ланци неоправдано подизали цене ради повећања свог профита, држава је требало да предузме одговарајуће мере и заштити потрошаче од оваквих радњи, које се могу сврстати у правни стандард „нечасне радње на тржишту“. Посебно је важна чињеница да су такве сумње дошле од Комисије за заштиту конкуренције као независне контролне институције. Ипак, држава је остала пасивна. Разлог томе је непознат, сем објективне чињенице да високе цене одговарају држави, јер је онда већи износ буџетских прихода убран кроз порез на додатну вредност. Нереаговањем државе потрошачи су остали незаштићени, чиме се дефинитивно не остварује уставно правило да држава штити потрошаче од нечасних радњи на тржишту. У ситуацији када минимална зарада и просечна зарада каскају за минималном потрошачком корпом и просечном потрошачком корпом, пасивност државе је озбиљан пропуст у вођењу политике заштите потрошача, који су угрожени слабењем њихове куповне моћи, а самим тим пропуст сеже и у област социјалне политике.

## Литература

Barroni, M. J. L. (2024). Fourth Generation Human Rights in View of the Fourth Industrial Revolution. *Philosophies*, 9(2). 1–15. Преузето 13. 07. 2025. <https://doi.org/10.3390/philosophies9020039>.

Buławajewski, S. (2014). Consumer's right to information in the Constitution of the Republic of Poland outline of the problem. In: Sitek, M., Niedziółka, I., Ukleja, A. (eds.), *Consumer Protection – Selected Issues of the Information Safety*. Józefów: Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów. 25–40.

Гајин, С. (2012). *Људска права: Правно-системски оквир*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион у Београду, Центар за унапређивање правних студија, Институт за упоредно право.

Де Верготини, Ђ. (2015). *Упоредно уставно право*. Београд: Службени гласник.

Deutch, S. (1994). Are Consumer Rights Human Rights? *Osgoode Hall Law Journal*, 32(3), 537–578. Преузето 06.05.2025. <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/ohlj/vol32/iss3/4/>.

Espinosa, M. J. C. (2012). Privacy. In: Rosenfeld, M., Sajó, A. (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press. 966–981.

Zäch, R., Künzler, A. (2010). Freedom to Compete or Consumer Welfare: The Goal of Competition Law according to Constitutional Law. In: Zäch, R., Heinemann A., Kellergals A. (eds.), *The Development of Competition Law: Global Perspectives*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar Publishing. 61–83. Преузето 21. 04. 2025. <https://doi.org/10.4337/9781849803571.00009>.

Jagielska, M., Jagielski, M. (2012). Are consumer rights human rights? In: Devenney, J., Kenny, M. (eds.), *European Consumer Protection: Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 336–353. Преузето 20. 04. 2025. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139003452>.

Кијевчанин, Р. (2023). Класификација (врсте) људских права и слобода. У: Соковић, С. (ур.), *Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније – Књига XI*. Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке. 297–308.

Kingsiepp, M. (2012). The constitutional approach to basic consumer rights. *Juridica International*, 19/2012. 49–58. Преузето 20. 04. 2025. [https://juridicainternational.eu/public/pdf/ji\\_2012\\_XIX\\_49.pdf](https://juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2012_XIX_49.pdf).

Laurence Defossez, D. A. (2017). Consumer law in Constitution: a big mistake? The specific case of aviation in Brazil. *Revista de Investigações Con-*



stitucionais, 4(3). 61–83. Преузето 21. 04. 2025. <https://doi.org/10.5380/rinc.v4i3.51532>.

Lott, S. (2004). *Corporate Retaliation Against Consumers: The Status of Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPPs) in Canada*. Ottawa: The Public Interest Advocacy Centre (PIAC). Преузето 08. 07. 2025. <https://www.piac.ca/wp-content/uploads/2014/11/slapps.pdf>.

Министарство унутрашње и спољне трговине. (2025). *Куповна моћ становништва – Потрошачка корпа, јануар 2025*. Преузето 08. 05. 2025. <https://must.gov.rs/extfile/sr/12513/Korpa%20januar%202025.pdf>.

Настић, М. (2021). *Уставна заштита људских права*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.

Пајванчић, М. (2009). *Коментар Устава Републике Србије*. Београд: Фондација Конрад Аденауер.

Пајванчић, М. (2018). Конституционализација права на предузетништво и са њим повезаних права. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 81(LVII). 439–459.

Параграф. Минимална зарада у Републици Србији. Преузето 08. 05. 2025. [https://www.paraграф.rs/statistika/arhiva-minimalna\\_zarada.html](https://www.paraграф.rs/statistika/arhiva-minimalna_zarada.html).

Пореска управа. (2025а). *Саопштење*. Преузето 08. 05. 2025. <https://www.purs.gov.rs/odnosi-s-javnoscu/Strana2/Strana6/10455/saopstenje.html>.

Пореска управа. (2025б). *Допуна саопштења*. Преузето 08. 05. 2025. <https://www.purs.gov.rs/odnosi-s-javnoscu/Strana2/Strana6/10457/dopuna-saopstenja.html>.

Preuß, U. (2012). Associative Rights (The Rights to the Freedoms of Petition, Assembly, and Association). In: Rosenfeld, M., Sajó A. (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 948–965.

Привредна комора Србије. (2025). *Саопштење Групаације трговаца прехранбеним производима на велико и мало Удружења за трговину ПКС поводом најављеног бојкота трговаца*. Преузето 08. 05. 2025. <https://pks.rs/vesti/saopstenje-grupacije-trgovaca-prehrambenim-proizvodima-na-veliko-i-malo-udruzenja-za-trgovinu-pks-povodom-najavljenog-bojkota-trgovaca-11046>.

Rodrigues de Melo, É. (2020). Consumer Rights and Human Rights: Legal and Philosophical Considerations. *Revista República Y Derecho*, 5(5). 1–26. Преузето 07. 05. 2025. <https://revistaryd.derecho.uncu.edu.ar/index.php/revista/article/view/179>.

Симовић, Д. (2021). Уставни оквир економског уређења у Републици Србији – критички осврт. У: Грујућ, З. (ур.), *Међународни научни скуп „Правни систем у времену нове реалности“ – Зборник радова*. Косовска Митровица: Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. 121–140.

UNCTAD. *World consumer protection map*. Преузето 07. 05. 2025. <https://unctad.org/topic/competition-and-consumer-protection/consumer-protection-map>.

#### Правни извори

Закључак Комисије за заштиту конкуренције број 4/0-01-865/2024-1 од 10. октобра 2024. године. Преузето 26. 03. 2025. <https://kzk.gov.rs/kzk/wp-content/uploads/2024/10/Zakljucak-o-pokretanju-postupka-trgovinski-lanci.pdf>.

Закон о изннимним мјерама контроле цијена. *NN* 40/2025. Преузето 08. 05. 2025. [https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025\\_03\\_40\\_540.html](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025_03_40_540.html).

Конституција на Република Българија. Преузето 04. 03. 2025. <https://www.parliament.bg/bg/const>.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима. Закон о поврђивању Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима. *Сл. лист ФНП*, бр. 7/71. Преузето 08. 05. 2025. <https://minlmpdd.gov.rs/sektori/ljudska-prava/medjunarodni-ugovori/medjunarodni-pakt-o-ekonomskim-socijalnim-i-kulturnim-pravima-icescr/>.

Odluka o izravnim mjerama kontrole cijena određenih proizvoda i određenih kategorija proizvoda u trgovini na malo, *NN* 17/2025. Преузето 08. 05. 2025. [https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025\\_02\\_17\\_166.html](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025_02_17_166.html).

Општа декларација о правима човека. Преузето 08. 05. 2025. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/reg/viewAct/931e4c38-ea15-4128-8ed2-8b5874428a59>.

Повеља Европске уније о основним правима, *Official Journal of the European Union*, С 202, 7 June 2016. Преузето 13. 05. 2025. [https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu\\_dokumenta/povelja\\_osnovna\\_prava\\_jul\\_20.pdf](https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/povelja_osnovna_prava_jul_20.pdf)

The Marketing Practices Act, 2017. Преузето 07. 05. 2025. <https://forbrugerbudsmanden.dk/media/14553/markedsfoeringsloven-lbkg-2013.pdf>.

The Spanish Constitution. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/normativa/normativa/constitucioningles.pdf>.

The Fundamental Law of Hungary. Преузето 04. 03. 2025. <https://www.parlament.hu/documents/125505/138409/Fundamental+law/73811993-c377-428d-9808-ee03d6fb8178>

The Constitution of the Republic of Poland. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>.

United Nations Guidelines for Consumer Protection. Преузето 07. 05. 2025. [https://unctad.org/system/files/official-document/ditccplpmisc2016d1\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/ditccplpmisc2016d1_en.pdf).

Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, 115/2021.

Ustav Republike Hrvatske, 1990. NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14. Преузето 05. 03. 2025. <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>.

Ustav Crne Gore. *Sl. list Crne Gore*, br. 1/2007 i 38/2013. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/ustav-crne-gore.html>.

Federal Constitution of the Swiss Confederation. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>.

Constitution of the Portugese Republic. Преузето 17. 04. 2025. <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>.

Constitution of the Republic of Lithuania. Преузето 04. 03. 2025. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.211295&category=TAD>.

Constitution of the Czech Republic. Преузето 05. 03. 2025. [https://www.usoud.cz/fileadmin/user\\_upload/ustavni\\_soud\\_www/Pravni\\_uprava/AJ/Ustava\\_EN\\_ve\\_zneni\\_zak\\_c.98-2013.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Ustava_EN_ve_zneni_zak_c.98-2013.pdf).

Constitution of Ukraine. Преузето 17. 04. 2025. [https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/45425/UKR-45425%20\(EN\).pdf](https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/45425/UKR-45425%20(EN).pdf).

Aleksa Damjanović\*, LL.M.

## ***Constitutional aspect of Consumer protection: Comparative Analysis and the Case of Serbia***

### ***Summary***

*In the last few decades, consumer protection has found its place in numerous constitutions worldwide. Due to the growing awareness of consumer protection and the development of consumer law as a separate branch of law, consumer protection has ultimately become part of materiae constitutionis. The first part of the paper presents the constitutional norms on consumer protection in several European constitutions. In addition to examining the content of constitutional provisions on this matter, the author draws attention to the place they are given in the constitutional system, i.e. whether they are placed in the section pertaining to human rights or in the section pertaining to the economic organization of the state. This question is related to the issue presented in the second part of the paper, which presents theoretical arguments about the constitutional nature of consumer protection, i.e. the dilemma whether consumer protection rights are human rights in the true sense of the word or programmatic principles. The second part of the paper also points out to other constitutional institutions that have an impact on consumer protection, such as human rights (freedom of association, freedom of speech, right to petition, right to privacy), constitutional norms on economic regulation (establishment of market economy, prohibition of abuse of monopoly position), and ombudsmen in charge of consumer protection. In this part, the author also points out to the impact that consumer protection may have on other institutions, such as freedom of entrepreneurship. In the third part of the paper, the author presents Article 90 of the Constitution of the Republic of Serbia, which guarantees consumer protection, and is located in the part of the Constitution pertaining to the economic regulation and public finances. Article 90 of the Constitution stipulates that the state shall protect consumers and explicitly prohibits actions aimed against consumers' health, safety and privacy, as well as all unfair actions on the market. These provisions of the Constitution were placed in the context of the state's reaction to the boycott of large retail chains, which was organized in Serbia in early 2025 due to suspicions on unjustified price increases. The price increases were considered to represent an unfair market practice that consumers have to be protected from.*

**Key words:** consumer rights, economic and social rights, economic system, constitutional law.

---

\* PhD Student, Faculty of Law, University of Niš